

Kristendom, historie, demokrati. Hal Koch 1932-1945
Tine Reeh
Museum Tusulanums forlag
Københavns Universitet 2012
722 sider

Anmeldt af **Kurt E. Larsen**

Tine Reeh forsvarede i maj 2012 sin disputats om den danske teolog Hal Koch. Som det fremgår, er der tale om en meget tyk bog, og så handler den endda kun om 13 år i Hal Kochs liv. Det siger noget om mandens og periodens vigtighed, men også noget om Tine Reehs grundighed. I første omgang kan hendes fremstillingsform virke omstændelig, men styrken er, at man bliver grundigt og klart informeret om en tid og nogle faglige debatter, som ellers kunne stå i fare for at glemmes. Mange og klare referater er en god genvej til en række positioner i dansk teologi og forskning dengang.

Hvem var Hal Koch?

Hal Koch (1904-1963) var et vidunderbarn, der udefra set levede på livets solside: Som søn af en provst levede han i trygge sociale forhold i hovedstaden; en af sin samtids store begavelse, professor på Københavns Universitet i en ung alder, en af sin landets store kulturpersonligheder, kendt for sin historieformidling og sin demokratiforståelse. Hans samfundsengagement gjorde ham under besættelsen til formand for Dansk Ung-

doms Samvirke (forløberen for Dansk Ungdoms Fællesråd), og som sådan blev han en ledende skikkelse i samarbejdspolitikken med/mod besættelsesmagten. Efter 1945 og til sin tidlige død i 1963 var hans position i dansk kirkeliv og kulturliv så grundfæstet, at han var på tale både som redaktør på Politiken – og som Indre Missions kandidat til Københavns bispestol. Hvordan kunne denne spændvidde hænge sammen i den samme person? Ja, hang det overhovedet sammen for ham selv? Det spørgsmål svarer Tine Reeh bekræftende på i denne afhandlings tese, der går ud på, at hun netop ser en “tydelig kontinuitet i hans teologiske tænkning” (s. 470). Der påvises en teologisk sammenhæng og enhed bag alle Hal Kochs mange engagementer og interesser, ofte i modsætning til historikeren Jes Fabricius Møller, som skrev en god og mere bredt anlagt biografi om Hal Kochs hele liv i 2009.

Faglige emner og politisk engagement

Første afsnit: Fagligt var Hal Koch kirkehistoriker og skrev disputats om Origenes. Det gav ham en dyb fortrolighed med såvel

kirkefædrene som antikken i det hele taget. Samtidigt synes Origenes at have givet ham anledning til at foretage et indirekte opgør med noget i liberalteologien, samtidig med at han hos Origenes fandt en verdensåbenhed, som pegede frem mod Kochs senere virke.

Andet afsnit: Som kirkehistoriker gik Koch stærkt ind for en teologisk historiskrivning. Kirkehistorien skulle ikke drives af blot videnskabelig interesse men bringes i anvendelse i den kirkelige og politiske strid. Kirkehistorien var en stadig samtale med fædrene for at finde vej ind i fremtiden. Det var andre danske kirkehistorikere (J. Oskar Andersen, Bjørn Kornerup, P.G. Lindhardt) ikke enige i, men det var med til at give Koch en enestående gennemslagskraft i offentligheden. Under besættelsen var der stor hørelyst for historiske foredrag om Danmarks historie og som nationalstat i middelalderen!

Tredje afsnit: Arbejdet med dansk middelalderkirkehistorie var med til at kvalificere Koch til et professorat i dansk kirkehistorie, men arbejdet med de middelalderlige kampe mellem stat og kirke var også relevant derved, at det belyste 1930'ernes brændende spørgsmål om den autoritære statsmagt, dyrkelsen af det nationale (i Tyskland og Japan) og dermed forholdet om kirkens frihed. Hal Koch mente ikke, at man i fortiden kunne finde selve svaret på samtidens udfordringer – faktisk var det nutidens problemer, der kunne hjælpe os til at forstå fortiden. Alligevel var kendskab til en tidligere epoke med til at kvalificere ens stillingtagen i samtiden, så man ikke forfaldt til snæver nationalisme.

Fjerde afsnit: Luther-jubilæet i 1936 gav anledning til studier i Luthers teologi. Ud fra denne rettede han kritik af noget i den subjektive vækkelsestradition (bl.a. oxfordgruppebevægelsen), men han var dog

ikke nær så kritisk som hans jævnaldrende i Tidehverv, for Hal Koch blev ikke eksistentiaalist. Han tog på ingen måde afstand fra klassisk dansk fromhed, kun fra skævheder når den blev lidt for subjektiv. Netop som en vigtig replik ind i dansk kirkeliv kunne Luther bruges – ligesom også Barth og Grundtvig.

Femte afsnit: I 1940 trådte han ud på den danske scene med sine berømte Grundtvigforelæsninger på Københavns Universitet. Ikke at han pludseligt var blevet grundtvigianer i egentlig forstand, for det lå såvel ham som hans hjem helt fjernt. Men det han kunne bruge hos Grundtvig var en klassisk kristentro, hvor menneskelighed og folkelighed var tænkt sammen. Det var nyttigt, både mod en nazistisk rendyrkelse af det nationale og mod en kirkelig apolitisk holdning. Som kristen skulle og kunne man være engageret i det folkelige, og der gik en linje fra beskæftigelsen med Grundtvig til engagementet i Dansk Ungdoms samvirke, der netop virkede på folkelig (ikke kristelig) grund.

Sjette til ottende afsnit: I det politiske rum blev han aktiv igennem formandskabet i Dansk Ungdomssamvirke, der under Hal Kochs ledelse blev et redskab for at fremme støtten til demokrati og parlamentarisme blandt landets unge. Derved fik samvirket et særligt politisk præg – ikke et nationalt eller kristeligt. For Hal Koch skulle Danmark og det politiske arbejde ikke bygge på ensidig *national* tankegang (Tyskland var afskrækkende eksempel på det!) og heller ikke på *kristendommen*. Der fandtes ikke en særlig kristen etik og kristne havde ikke særlig indsigt at gøre gældende, men i demokratiet famlede man sig frem til den bedst mulige løsning. Koch forsvarede samarbejdspolitikken som den mindst ringe løsning, fordi eksistensen af en øvrighed var meget vigtig for ham. Da modstandsbe-

vægelsen vandt frem, stod han mere alene med den holdning, og samtidigt var han hele tiden genstand for danske nazisters vrede. Et mordforsøg blev det også til. Efter befrielsen blev han endnu mere kendt som fortaler for demokrati, som han forstod som folkelig samtale. I teologisk lys så han demokrati som et udtryk for det almindelige præstedømme og for den måde, hvorpå kristne kunne engagere sig i samfundet, rent folkeligt. Således var linjen trukket tilbage til Grundtvig og Luther.

Hvad der savnes

Ved vejs ende kan en anmelder altid sige, at en bog mangler noget. Jeg kunne selv godt have ønsket mig udfoldet, hvad hans kirkelige baggrund betød. Ved forsvarshandlingen blev Hal Koch rammende karakteriseret som en brobygger. Dette kunne have været yderligere uddybet i bogen. Det kunne være frugtbart at se ham som en brobygger mellem de kirkelige retninger ved at trække linjer tilbage til hans hjem, som han forblev stærkt knyttet til. Hal Koch voksede op i et kristeligt og socialt orienteret vækkelsesmiljø hos sin betydelige far, Hans Koch. Det siger noget om hans baggrund, at han blev døbt "Hans Harald" (*Hans* efter sin far, *Harald* efter Kirkefondets store lægmandsskikkelse, vækkelsesmanden Harald Ostfeld Lange). Hjemmet var både præget af vækkelsesteologi i Indre Missions udgave, af kulturåben liberalteologi og et stærkt socialt og politisk engagement på kristelig grund. Provst Hans Koch stod i samtiden for en særlig "engelsk" i dansk kirkelig, og en nærmere sammenligning ville nok have kunnet påvise talrige forbindelseslinjer mellem denne linje og sønnen Hal Kochs holdninger. Mod sin baggrund synes Hal Koch aldrig at have foretaget noget opgør, sådan som mange af hans jævnaldrende gjorde det i bevægelsen Tidehverv. Hal Koch

justerede højst lidt på hjemmets teologiske arv ved at inddrage lidt fra Luther, Barth og Grundtvig, men Tine Reehs eksempler fra Kochs prædikener viser tydeligt, hvor meget fromheden fra vækkelsesmiljøet slog igennem. Også samfundsengagementet videreførte han fra sin far. I dag vil det måske undre nogen, at Hal Koch kunne tale meget pænt om Indre Missions anliggender og med tiden også engagere sig i Ydre Mission. Dette viser imidlertid en kontinuitet tilbage til hjemmet, som godt kunne være understreget endnu mere i bogen. Hal Koch havde synspunkter, der fik ham til at lyde som henholdsvis en grundtvigianer og en tidehvervsmand. Men han kunne også lyde som udpræget missionsmand: "Jeg er kristen, det vil sige bundet til den Herre Jesus, kaldet i hans Tjeneste". Han kunne tale om omvendelse og skel, ret forstået (s. 508ff, 542). Bøn og Golghata talte han om i prædikener som en anden KFUM-mand (s. 598, 607). Selv helliggørelse – Tidehvervs største aversion – prædikede han om: "min kristne tro, Troen på Syndernes Forladelse i det eneste Navn, i hvilket der er Frelse, Troen paa den Gud, der skænker sin Kærlighed til svage og syndige Mennesker og i sin Naade af dem skaber Kæmper" (s. 452). Og til skolekammeraten Løgstrups irritation brugte Hal Koch uden videre udtrykket "Vor Herre Jesus Kristus" (s. 585) i sine prædikener. Jo, der var langt fra Koch til datidens Tidehverv! Ud fra nutidens kirkelige retninger kan det være svært at forstå, hvor Hal Koch egentlig stod. I lyset af sin fars linje giver det bedre mening.

Man kunne også ønske sig, at bogen havde været ført helt til ende og ikke slutet i 1945. Det store spørgsmål om kristendom/kultur var fortsat vigtigt, og hvordan forholdt Hal Koch sig til den nye situation? Og hvis Hal Koch virkelig blev mere præget af Grønbech efter 1945 (s. 436), hvorfor

så holde her? Hvis den ældre Koch tolkede 1800-tallet anderledes end før (s. 437), kunne det også være et godt argument for at fortsætte undersøgelsen. Det er ikke let at argumentere sagligt for at stoppe undersøgelsen i 1945. Men hvorfor så ikke sige ligeud, at opgaven var stor nok endda og at

bogen ikke kunne tåle at være blevet dobbelt så tyk!

Man kan jo altid ønske sig mere af en bog, men som den foreligger, er det et yderst solidt, lærerigt og nyttigt værk om en spændende tid og vigtige principielle debatter på det højeste teologiske niveau.